

УДК 342. 9

Сьома М., аспірант, ПВНЗ «Львівський
університет бізнесу та права»

Етико-моральні вимоги до судді крізь призму євроінтеграційних засад

У статті досліджуються етико-моральні вимоги до судді в контексті євроінтеграційної парадигми. Виокремлюються складові стандартів суддівської етики в євроінтеграційному вимірі.

Ключові слова: суддівська етика, євроінтеграція, суд, мораль, парадигма.

В статье исследуются этические-моральные требования к судье в контексте евроинтеграционной парадигмы. Выделяются составные стандарты судебной этики в евроинтеграционном измерении.

Ключевые слова: судебная этика, евроинтеграция, суд, мораль, парадигма.

This article explores the ethical and moral requirements for judges in the context of European integration paradigm. Distinguished constituent standards of judicial ethics in the Euro terms.

Key words: judicial ethics, European integration, the court, the morality, the paradigm.

Постановка проблеми. В Угоді про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими співтовариствами, яка започаткувала партнерство між Європейськими співтовариствами та їх державами-членами з одного боку та Україною з іншого, наголошувалося на повазі демократичних принципів та прав людини. У Резолюції Європейського парламенту “Щодо поточної ситуації в Україні” акцентувалося на необхідності побудови стабільної та демократичної України, яка поважає принципи соціальної ринкової економіки, верховенство права та права людини, захищає меншини та гарантує фундаментальні права, оскільки внутрішня політична стабільність України, в тому числі фокус на внутрішніх реформах та повага до верховенства права, що передбачають справедливі, неупереджені та незалежні судові процеси, є передумовою для подальшого розвитку відносин між ЄС та Україною [1]. У цьому контексті актуальним стає євроінтеграційний вектор, у тому числі – дослідження суддівської етики в контексті євроінтеграційних засад.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Суддівська етика привертала увагу таких вчених, як В. Авер'янов, А. Бернюков, С. Гасс, В. Гончаренко, В. Городовенко, Л. Гуртієва, О. Костенко, М. Костицький, А. Кравченко, О. Львова, А. Маляренко, Ю. Меліхова Ю., Н. Мельничук, А. Музиченко, Л. Нестерчук, О. Овчаренко, О. Овсянникова, С. Подкопаєв, А. Пухтецька, О. Скакун, С. Сливка, Р. Сопільник, Л. Тацій, В. Чебан, В. Чорнобук, Ю. Шемшученко та ін. Однак у теоретичних положеннях недостатньо досліджено євроінтеграційні засади суддівської етики.

Мета статті полягає у виокремленні складових євроінтеграційної парадигми етико-моральних вимог до судді.

Виклад основного матеріалу. Тенденція до уніфікації загальних етичних вимог до судді потребує врахування стандартів європейських принципів суддівської професійної етики. У Рекомендації СМ/Рес (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи “Державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки” зазначено, що люди очікують від суддів неупередженого і незалежного правосуддя. Сприймають їх як гарантію свободи, поваги до прав людини та неупередженого застосування права [2]. У тому випадку, якщо людина звертається в

суд, вона повинна розраховувати на компетентність, незалежність і безсторонність суддів [3]. Європейські стандарти суддівської етики перш за все апелюють до незалежності судді. Так, у Рекомендації N (94) 12 “Незалежність, дієвість та роль суддів”, ухваленій Комітетом Міністрів Ради Європи, зазначено, що судді зобов’язані діяти у кожній справі цілком незалежно та бути захищеними від будь-якого стороннього впливу; проводити справу неупереджено, спираючись на власну оцінку фактів та власне витлумачення закону; забезпечити, щоб кожна сторона мала однакові можливості бути заслуханою, і щоб процедурні права кожної із сторін дотримувались відповідно до положень Конвенції [4].

У Бангалорських принципах поведінки суддів зазначено, що суддя повинен здійснювати свою судову функцію незалежно, виходячи виключно з оцінки фактів, відповідно до свідомого розуміння права, незалежно від стороннього впливу, спонукання, тиску, загроз чи втручання, прямого чи опосередкованого, що здійснюється з будь-якої сторони та з будь-якою метою; суддя дотримується незалежної позиції як щодо суспільства в цілому, так і щодо конкретних сторін судової справи, у якій він повинен винести рішення; суддя не тільки виключає будь-які взаємовідносини, що не відповідають посаді, чи втручання з боку органів законодавчої та виконавчої влади, а й робить це так, щоб це було зрозуміло навіть сторонньому спостерігачу; у тих випадках, коли рішення у справі має бути прийняте суддею одноособово, він діє незалежно від своїх колег по суду; суддя відстоює та підтримує гарантії виконання суддями своїх обов’язків з метою збереження та підвищення інституціональної та оперативної відповідальності суддів; суддя виявляє та підтримує високі стандарти поведінки суддів з метою укріплення суспільної довіри до судових органів, що має першочергове значення для підтримки незалежності судових органів [5].

Судові органи вирішують, як вказано в Основних принципах незалежності судових органів, передані їм справи безсторонньо, на основі фактів і відповідно до закону, без будь-яких обмежень, неправомірного впливу, спонуки, тиску, погроз або втручання, прямого чи непрямого, з будь-якого боку і з будь-яких би то не було причин [6].

Виокремлюються наступні принципи незалежності суддів: принцип 1, що включає загальні принципи, які мають безпосередній стосунок до незалежності суддів: 1. Необхідно вжити всіх належних заходів для забезпечення, захисту та посилення незалежності суддів. 2. Необхідно, зокрема, вжити таких заходів: а. Незалежність суддів має бути гарантована відповідно до положень Конвенції та конституційних принципів, наприклад, через запровадження відповідних положень до конституцій чи інших законодавчих актів, або через включення положень цієї рекомендації до системи внутрішнього права. Відповідно до правових традицій кожної із держав, ці положення можуть передбачати, наприклад, наступне: рішення суддів не повинні переглядатись інакше, ніж через визначену законом процедуру апеляцій; строк перебування суддів на посаді та оплата їхньої праці повинні забезпечуватись законом; жоден інший орган, окрім самих судів, не може приймати рішення щодо компетенції суду, яка визначається законом; за винятком рішень про амністію, помилювання чи інших подібних рішень, уряд чи адміністрація не повинні мати права приймати рішення, які скасовують попередні рішення суду; б. Виконавча та законодавча влади повинні забезпечити, щоб судді були незалежними і щоб не вживались заходи, які можуть поставити під загрозу незалежність суддів; с. усі

рішення щодо професійної кар'єри суддів повинні мати в основі об'єктивні критерії; як обрання, так і кар'єра суддів повинні базуватись на заслугах, з урахуванням їхньої кваліфікації, чеснот, здібностей та результатів їхньої праці. Орган, який є уповноваженим приймати рішення щодо обрання та кар'єри суддів, повинен бути незалежним від уряду та адміністративних органів. Для гарантії незалежності цього органу мають бути запроваджені такі положення, як, наприклад, нагляд за тим, щоб його члени призначались судовою владою, і щоб орган самостійно приймав рішення про власні правила процедури. Однак, якщо Конституція, законодавство чи традиції дозволяють урядові брати участь у призначенні суддів, то необхідні гарантії того, щоб на такі процедури призначення не впливали інші мотиви, аніж ті, що пов'язані з викладеними вище об'єктивними критеріями. Гарантами цього можуть бути, наприклад спеціальний незалежний та компетентний орган, від якого уряд отримує поради і втілює їх на практиці, або право особи подавати до незалежного органу апеляцію з метою оскаржити рішення; орган влади, який приймає рішення про заходи запобігання будь-якому неправомочному та незаконному впливу; d. судді повинні приймати свої рішення цілком незалежно і мати змогу діяти без обмежень, без неправомочного впливу, підбурення, тиску, погроз, неправомочного прямого чи непрямого втручання, незалежно з чийого боку та з яких мотивів воно б не здійснювалось. У законі мають бути передбачені санкції проти осіб, які намагаються у такий спосіб впливати на суддів. Судді мають бути цілком вільними у винесенні неупередженого рішення у справі, яку вони розглядають, покладатись на своє внутрішнє переконання, власне тлумачення фактів та чинне законодавство. Судді не зобов'язані давати звіт щодо справ, які знаходяться в їх провадженні, ніякій особі, яка не належить до системи судової влади; e. на розподіл судових справ між суддями не повинно впливати бажання однієї із сторін у справі або будь-якої особи, яка є зацікавленою в результатах цієї справи. Такий розподіл може здійснюватись, наприклад, шляхом жеребкування, через систему автоматичного розподілу за алфавітним порядком або через іншу подібну систему; f. Суддя не може бути звільнений від провадження у справі без поважних на те причин, якими є важке захворювання або особиста заінтересованість цього судді у справі. Кожна із причин, так само як і порядок звільнення, повинні бути визначені законом, і на них ніяк не можуть впливати інтереси уряду чи адміністративних органів. Рішення щодо звільнення когось із суддів від провадження у справі повинно прийматись уповноваженим органом, який наділений такою ж незалежністю в плані судочинства, як і самі судді.

3. Судді - незалежно від того, чи було їх призначено, чи обрано - беззмінно перебувають на посаді до часу досягнення ними віку обов'язкового виходу на пенсію або до закінчення строку їхніх повноважень.

Принцип 2 включає у себе повноваження суддів: 1. Юрисдикція судді повинна поширюватись на будь-яку особу, що пов'язана зі справою, включаючи також державні органи або їхніх представників; 2. Для виконання суддівських функцій, обстоювання авторитету суддів та поваги до суду судді повинні бути наділені достатніми повноваженнями та бути в змозі їх здійснювати.

Принцип 3 охоплює умови праці, зокрема: для створення відповідних умов праці, які дозволять суддям ефективно працювати, необхідно укомплектувати штати достатньою кількістю суддів та забезпечити їм перед їхнім призначенням та протягом їхньої кар'єри необхідну професійну підготовку, прикладом якої може бути ста-

жування у судах та, за можливості, в інших органах та інстанціях влади. Судді не повинні оплачувати таку професійну підготовку; ця підготовка має бути спрямована на вивчення нового законодавства та судової практики. У разі необхідності така підготовка повинна включати навчальні візити до органів влади та судів в європейських та інших зарубіжних країнах; забезпечити те, щоб статус і винагорода суддів відповідали гідності їхньої професії та відповідальності, яку вони беруть на себе; запровадити чітко означену структуру з тим, щоб комплектувати штати кваліфікованими суддями та закріплювати їх; надати в розпорядження суддів допоміжний персонал та відповідне обладнання, зокрема, засоби для діловодства та зв'язку, з тим, щоб вони могли діяти ефективно та без невиправданих затримок; ужити відповідних заходів з тим, щоб доручити виконувати несудові завдання іншим особам, відповідно до Рекомендації N R (86) 12 щодо заходів, які спрямовані зменшити перевантаження у роботі судів; 2. Для гарантії безпеки суддів мають бути вжиті всі належні заходи, зокрема, в приміщенні суду має бути присутня охорона, або правоохоронні органи мають охороняти суддів, яким можуть серйозно погрожувати або вже погрожують. Принцип 4 стосується суддівських об'єднань: судді повинні бути вільними у створенні об'єднань, які самостійно або спільно з іншим органом оберігають незалежність суддів та захищають їхні інтереси. Принцип 5 охоплює зобов'язання суддів: 1. У процесі судочинства судді мають право захищати права та свободи будь-якої особи; 2. Судді мають право і повинні мати повноваження виконувати свої суддівські обов'язки для забезпечення належного застосування закону та для справедливого, ефективного і швидкого розгляду судових справ; 3. Судді, зокрема, зобов'язані: а. діяти у кожній справі цілком незалежно та бути захищеним від будь-якого стороннього впливу; б. проводити справу неупереджено, спираючись на власну оцінку фактів та власне витлумачення закону; забезпечити, щоб кожна сторона мала однакові можливості бути заслуханою, і щоб процедурні права кожної із сторін дотримувались відповідно до положень Конвенції; с. утримуватись від винесення вироку у справі чи відмовитись від розгляду справи, коли на те існують достатні причини, і лише в цьому випадку. Такі причини повинні бути визначені законом і можуть стосуватись, наприклад, серйозних захворювань, суперечності інтересу або інтересів правосуддя; d. роз'яснити, у разі необхідності, неупереджено кожній із сторін окремі процедурні питання; e. заохочувати сторони, якщо це необхідно, до дружнього врегулювання; f. за винятком випадків, коли закон або практика, що має місце, передбачають інше, чітко та повністю вмотивувати своє рішення, користуючись легкозрозумілою термінологією; g. проходити будь-яку необхідну перепідготовку з тим, щоб виконувати суддівські функції ефективно та неупереджено. Принцип 6 - Невиконання обов'язків і дисциплінарні порушення:

1. Коли судді не виконують своїх обов'язків ефективно та неупереджено або коли мають місце дисциплінарні порушення, мають бути вжиті всі необхідні заходи, за умови, що вони не впливають на незалежність правосуддя. Відповідно до конституційних принципів та правової традиції кожної із держав, можуть бути вжиті, наприклад, такі заходи: а. усунення судді від провадження у справі; б. доручення судді виконання інших завдань в межах суду; с. штрафні санкції, як, наприклад, зменшення розміру винагороди протягом якогось періоду часу; d. тимчасове призупинення суддівських функцій.

2. Судді, яких було призначено безстроково, не можуть бути відкликані без

достатніх на те причин до досягнення ними пенсійного віку. Такі причини повинні бути закріплені в чітко визначених законом положеннях і можуть мати застосування у країні, в якій суддя обирається на визначений строк; вони можуть стосуватись випадків, коли суддя не в змозі відправляти судочинство, або ж він здійснив кримінальний злочин чи серйозно порушив дисциплінарні правила.

3. Коли необхідно застосовувати положення, які передбачені в пунктах 1 та 2 цієї статті, держава має розглянути можливість створення — відповідно до закону — спеціального повноважного органу, який повинен накладати санкції та вживати дисциплінарні заходи, якщо такі заходи не вживає суд. Рішення такого органу повинні контролюватись судовим органом найвищої інстанції, або ж він сам може бути таким органом найвищої інстанції. У законі повинна бути передбачена відповідна процедура для того, щоб суддя, якого це стосується, міг скористатись, по меншій мірі, гарантованою судовою процедурою, яка передбачена у Конвенції. Йдеться, зокрема, про розгляд справи упродовж розумного строку та право відповіді на будь-яке висунуте обвинувачення [4].

Судді у своїй діяльності повинні керуватися принципами професійної поведінки; такі принципи повинні надавати суддям керівні напрями того, як діяти, тим самим надаючи їм можливість долати труднощі, які постають перед ними стосовно їхньої незалежності та безсторонності; зазначені принципи повинні складатися самими суддями та бути повністю відокремленими від системи дисциплінарних норм; у кожній країні бажано створити один або кілька органів або осіб у межах судової системи з метою надання консультацій суддям, які стикаються з проблемою професійної етики або потребують вирішення питання сумісності статусу судді та їхньої позасудової діяльності; кожний окремий суддя повинен робити все можливе для підтримання судової незалежності на інституційному та особистому рівнях; судді повинні поводитися гідно при виконанні посадових обов'язків та в особистому житті; вони повинні завжди обирати такий підхід, який є безстороннім та виглядає таким ззовні. Вони повинні виконувати свої обов'язки, не допускаючи проявів фаворитизму або дійсної чи видимої упередженості; судді повинні приймати свої рішення з урахуванням усіх моментів, важливих для застосування відповідних юридичних норм, та без урахування усіх питань, що не стосуються суті справи; вони повинні демонструвати увагу до всіх осіб, які беруть участь у судовому процесі або на яких такий процес впливає; вони повинні виконувати свої обов'язки з повагою до рівноправного ставлення до сторін, уникаючи будь-якої упередженості та будь-якої дискримінації, підтримуючи баланс між сторонами та забезпечуючи чесний розгляд для кожної зі сторін; вони повинні демонструвати обережність у своїх відносинах із засобами масової інформації, підтримувати свою незалежність та безсторонність, утримуючись від переслідування особистих інтересів у відносинах з пресою та уникаючи безпідставних коментарів щодо справ, які вони розглядають; вони повинні забезпечувати високий ступінь професійної компетентності; вони повинні мати високий рівень професійної свідомості та виконувати свої обов'язки ретельно з метою дотримання вимог щодо прийняття рішень у розумний строк; вони повинні присвячувати більшу частину свого робочого часу здійсненню своїх судових функцій та інших пов'язаних з ними видів діяльності; вони повинні утримуватися від будь-якої політичної діяльності, що може підірвати їхню незалежність та завдати шкоди їхньому іміджу безсторонності [7]. У Монреальській універсальній декларації підкреслюється, що

судді, як особи, є вільними та зобов'язані приймати безсторонні рішення згідно з власною оцінкою фактів і знанням права, без будь-яких обмежень, впливів, спонук, примусів, загроз або втручання, прямих або непрямих, з будь-якого боку і з будь-яких причин. У процесі прийняття рішень, судді є незалежними від своїх колег по суду та вищих посадових осіб. Жодна ієрархічна структура суддівства і жодна різниця у ранзі чи класі суддів ніяким чином не можуть ставати на перешкоді праву судді на вільне винесення вироку. Судді є незалежними від виконавчих і законодавчих органів держави [8]. Незалежність судової влади означає повну неупередженість з боку суддів. При винесенні судових рішень щодо сторін у судовому розгляді судді повинні бути безсторонніми, вільними від будь-яких зв'язків, прихильності чи упередження, що впливає або може сприйматися як таке, що впливає, на здатність судді приймати незалежні рішення. Окрім того, незалежність, як зазначено у Висновку № 1 Консультативної ради європейських суддів, використовується як гарантія неупередженості [9].

Висновки. Згідно з євроінтеграційною парадигмою, судді повинні виконувати свої посадові обов'язки неупереджено, об'єктивно, з повагою до прав людини, керуючись принципом верховенства права. При цьому належить враховувати принцип незалежності суддів, які повинні діяти у кожній справі цілком незалежно та бути захищеними від будь-якого стороннього впливу; проводити справу, опираючись на власну оцінку фактів та витлумачення закону; забезпечувати, щоб кожна сторона мала однакові можливості бути заслуханою, і щоб процедурні права кожної зі сторін дотримувались відповідно до положень Конвенції.

ЛІТЕРАТУРА:

- 1.Резолюція Європейського Парламенту щодо поточної ситуації в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу [http:// zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_a51](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_a51)
- 2.Рекомендація CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки [Електронний ресурс] – Режим доступу [http:// zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_a38](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_a38)
- 3.Європейська хартія про статус суддів [Електронний ресурс]. – Режим доступу [http:// zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_236/print1389894516037466](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_236/print1389894516037466)
- 4.Рекомендація (94) 12 Комітету міністрів Ради Європи “Незалежність, дієвість та роль суддів” [Електронний ресурс] – Режим доступу http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_323
- 5.Бангалорські принципи поведінки суддів [Електронний ресурс]. – Режим доступу [http:// zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_j67](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_j67)
- 6.Основні принципи незалежності судових органів [Електронний ресурс]. – Режим доступу [http:// zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_201](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_201)
- 7.Висновок № 3 Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, питання етики, несумісної поведінки та безсторонності // Міжнародні стандарти у сфері судочинства. – К. : Істина, 2010. – С. 41 – 55.
- 8.Монреальська універсальна декларація про незалежність правосуддя [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.judges.org.ua/d5.htm>
- 9.Висновок № 1 Консультативної ради європейських суддів для Комітету Міністрів Ради Європи про стандарти незалежності судових органів і незмінюваності суддів [Електронний ресурс]. – Режим доступу [http:// zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_a52](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_a52)

